

บทที่ 3

วิธีการดำเนินการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาการสร้างกระบวนการเรียนรู้ของเยาวชนต่อวิธีการเปลี่ยนแปลงชุมชนเกษตรในชุมชนตำบลป่าสัก อำเภอเมืองลำพูน จังหวัดลำพูน เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) ความพยายามที่จะศึกษาทำความเข้าใจชุมชน กลุ่มเยาวชนและวิธีการปรับตัวของเยาวชนในชุมชน ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม ความเชื่อและความสัมพันธ์ในครอบครัวและชุมชน ที่ส่งผลทำให้วิถีชีวิตของคนในชุมชนเปลี่ยนแปลงไป เพื่อที่จะหาแนวทางการสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้กับเยาวชนในชุมชน ตลอดจนศึกษาถึงเงื่อนไขและปัจจัยที่มีผลต่อการเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้ของเยาวชน การวิจัยนี้จะเป็นประโยชน์เพื่อทำความเข้าใจแนวทางการสร้างกระบวนการเรียนรู้ของเยาวชนต่อวิธีการเปลี่ยนแปลงชุมชนเกษตรว่า เยาวชนจะสามารถรู้จักตัวเอง เรียนรู้ชุมชน เรียนรู้เท่าทันสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลง เพื่อที่จะสามารถปรับตัวให้เหมาะสมกับสถานการณ์ความเป็นจริงต่อภาวะการณ์ที่เปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อมทั้งภายในและภายนอกชุมชน

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยตามลำดับดังนี้

1. แหล่งข้อมูล
2. กำหนดพื้นที่ศึกษาและประชากรศึกษา
3. การสร้างและเลือกเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
4. เก็บรวบรวมข้อมูลและวิธีดำเนินการวิจัย
5. ตรวจสอบข้อมูล
6. วิเคราะห์ข้อมูล

1. แหล่งข้อมูล

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดประเภทของแหล่งข้อมูลออกเป็น 2 ประเภท คือ

1. ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) เป็นการศึกษาจากเอกสารวิชาการ แนวคิดและทฤษฎีต่างๆ เอกสารที่เกี่ยวข้อง เช่น ข้อมูลหมู่บ้าน จปฐ. บันทึกการประชุมของหมู่บ้าน และข้อมูลของหน่วยงานภาครัฐและเอกชนที่สามารถนำมาสนับสนุนการวิจัยครั้งนี้ได้

2. ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) เป็นข้อมูลที่ได้จากการประชุมเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยมีกิจกรรมต่าง ๆ เช่น กิจกรรมการจัดเวทีเยาวชนสัญจรไปแต่ละหมู่บ้าน การสนทนากลุ่ม

การประชุมประจำเดือน เป็นต้น รวมไปถึงการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม การสัมภาษณ์บุคคลและกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้อง โดยมีผู้ให้ข้อมูลดังนี้ ประชาชนชุมชน ผู้อาวุโส ผู้นำหมู่บ้าน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล เจ้าหน้าที่ทางราชการระดับตำบล ผู้ปกครองของเยาวชน อดีตกลุ่มหนุ่มสาว เจ้าอาวาสวัด พี่เลี้ยงนักวิจัยจากศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อชุมชน คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

2. กำหนดพื้นที่ศึกษาและประชากรศึกษา

2.1. พื้นที่ศึกษา การเลือกพื้นที่ในการทำวิจัย ผู้วิจัยได้เลือกตามกฎเกณฑ์ที่กำหนดไว้ คือ

2.1.1. เป็นหมู่บ้านที่มีประสบการณ์ในเรื่องของการรวมกลุ่มของเยาวชน มีผลงาน และสามารถดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อพัฒนาชุมชน

2.1.2. เป็นหมู่บ้านที่มีความตื่นตัวที่จะหนุนให้เยาวชนเรียนรู้ประวัติศาสตร์ของตนเอง และชุมชน เช่น มีโครงการวิจัยเรื่อง “กระบวนการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติลำน้ำแม่สานอย่างมีส่วนร่วม” และโครงการวิจัยเรื่อง ฐานข้อมูลการทำนา เป็นต้น

2.1.3. เป็นหมู่บ้านที่หลากหลายอาชีพ ทั้งทำการเกษตร ทั้งค้าขาย และเป็นลูกจ้างในโรงงานอุตสาหกรรม ซึ่งจะสามารถเห็นถึงความเป็นอยู่การดำเนินวิถีชีวิตเกิดการเปลี่ยนแปลงของชุมชนได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

เหตุผลที่เลือกกำหนดกฎเกณฑ์ดังกล่าว เนื่องจากชุมชนชาวมืองเป็นดั่งบั้งซีได้ชัดเจนถึงการเปลี่ยนแปลง เช่น มีการคมนาคมที่สะดวก มีโรงงานอุตสาหกรรมในหมู่บ้านหรือในหมู่บ้านใกล้เคียง ได้รับผลกระทบจากการขยายตัวของเมือง ชุมชนสูญเสียที่ดินทำกินให้กับนายทุน และเกิดบ้านจัดสรรขึ้นในหมู่บ้าน เพราะชุมชนที่อยู่ตรงกลางระหว่างชุมชนเมืองกับชุมชนชนบท ซึ่งในอดีตชุมชนชาวมืองก็เคยอยู่ในสภาพชุมชนชนบทมาก่อน สำหรับพื้นที่ที่เข้าเกณฑ์ดังกล่าว คือ 5 หมู่บ้าน ซึ่งประกอบด้วย หมู่ 1 บ้านสันคะยอม หมู่ 3 บ้านป่าดิงงาม หมู่ 4 บ้านหลุก หมู่ 6 บ้านสันป่าสัก และหมู่ 18 บ้านใหม่จตุจักร ในตำบลป่าสัก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน

2.2. ประชากร ผู้วิจัยได้ทำการเลือกประชากรเป้าหมายทั้งชายและหญิงที่เป็นกลุ่มเยาวชน กลุ่มผู้อาวุโส และผู้นำชุมชน ที่เข้าร่วมกลุ่มในการทำกิจกรรมและอาศัยอยู่ในชุมชนในพื้นที่ตำบลป่าสัก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน ซึ่งการคัดเลือกพื้นที่เพื่อศึกษาในครั้งนี้ นอกจากผู้วิจัยเป็นผู้เข้าไปศึกษาด้วยตัวเองแล้วยังได้ไปสอบถามผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องและองค์กรพัฒนาอื่นๆ ที่มีบทบาทต่อการดำเนินงานของกลุ่มเยาวชนในชุมชน เพื่อเกิดความชัดเจนและแม่นยำมากที่สุด

3. การสร้างและเลือกเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เนื่องจากการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลตามที่ผู้วิจัยตั้งวัตถุประสงค์ไว้ ทั้งนี้ผู้วิจัยได้ใช้เทคนิคและวิธีการนำมาซึ่งข้อมูลดังนี้

3.1. การสัมภาษณ์กึ่งมีโครงสร้าง หรือแบบไม่เป็นทางการ (Informal Interview) เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์ที่ใช้การตั้งคำถาม โดยมีเพียงคำถามที่นำไปสู่การพูดคุยสนทนาที่ดำเนินไปอย่างธรรมชาติ ซึ่งให้ผู้สัมภาษณ์ไม่รู้สึกรู้สีกว่ากำลังถูกสัมภาษณ์ และไม่รู้สึกรู้สีกว่ากำลังถูกสัมภาษณ์ในแต่ละครั้ง ทั้งนี้การพูดคุยกับบุคคลเป้าหมายหรือกลุ่มเป้าหมาย จะต้องพยายามให้ผู้ที่ถูกสัมภาษณ์ได้แสดงความคิดเห็นของตนเองมากที่สุด ตามแนวคำถามหรือประเด็นที่ผู้วิจัยได้เตรียมหรือกำหนดมาไว้ล่วงหน้าตามขอบเขตเนื้อหาของการศึกษาวิจัย ซึ่งการที่จะได้รับทราบข้อมูลที่เป็นจริงหรือถูกต้องนั้น ต้องสร้างความคุ้นเคยสนิทสนม เพื่อให้ผู้ถูกวิจัยเกิดความไว้วางใจ ดังนั้นการสัมภาษณ์จึงเป็นการพูดคุยที่ต้องปรับไปตามสถานการณ์ที่เกิดขึ้น ไม่สามารถกำหนดตายตัวได้ บางครั้งอาจสามารถเพิ่มประเด็นการถามได้ แต่บางครั้งต้องลดประเด็นในกรถามลงแล้วแต่สถานการณ์ ซึ่งบางครั้งบุคคลเป้าหมายหรือกลุ่มเป้าหมายอาจจะพูดนอกประเด็นที่ผู้วิจัยต้องการ ดังนั้นผู้วิจัยจึงต้องพยายามที่จะควบคุมประเด็นที่ต้องการให้ได้ ซึ่งบางครั้งอาจจะต้องใช้ระยะเวลาบ้างในการดึงประเด็นกลับมาหรือจะต้องสัมภาษณ์หลายครั้ง ซึ่งวิธีการดังกล่าวนี้ผู้วิจัยได้ดำเนินการตลอดเวลาในการเก็บรวบรวมข้อมูล

3.2. การสังเกต ผู้วิจัยได้ใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participant Observation) ควบคู่ไปขณะทำการสัมภาษณ์บุคคลเป้าหมาย และกลุ่มเป้าหมาย เช่น การเข้าร่วมประชุมของกลุ่มเยาวชน การร่วมกิจกรรมเวทีเยาวชน สัจจร กิจกรรมในชุมชน การสนทนากลุ่ม การจัดประชุมเชิงปฏิบัติการ การประชุมกลุ่มย่อย การไปเยี่ยมเยียนชาวบ้านที่บ้าน ร้านค้า วัด ซึ่งการสังเกตนี้ผู้ถูกสังเกตจะไม่ทราบว่าถูกสังเกตอยู่ ซึ่งได้มีการบันทึกกระบวนการไปพร้อม ๆ กัน เพื่อเป็นการค้นหาข้อมูล ตลอดจนการวิเคราะห์ตรวจสอบข้อมูลไปในตัว

3.3. การสนทนา (Dialogue) และอภิปรายกลุ่มย่อย (Focus Group Discussion) วิธีนี้ผู้วิจัยได้ใช้กับกลุ่มเยาวชน กลุ่มผู้อาวุโส โดยการจัดเวทีเยาวชนสัจจรไปตามหมู่บ้านเป้าหมาย โดยจะใช้ผู้อาวุโสที่มีความรู้ในเรื่องบริบท ประวัติศาสตร์ชุมชน ประมาณ 4-5 คน เพื่อมาเป็นคนถ่ายทอดความรู้ให้กับเยาวชนที่เข้าร่วมในเวทีได้ซักถามในประเด็นต่าง ๆ โดยกำหนดวัน เวลา และสถานที่ ส่วนประเด็นที่จะสนทนาหรือซักถามกันนั้นจะเป็นประเด็นเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของชุมชน บริบทชุมชน การเปลี่ยนแปลงวิถีการดำเนินชีวิตในด้านต่าง ๆ เช่น การทำมาหากิน การประกอบอาชีพ การแต่งกาย ภาษา การจับสว การคมนาคม วัฒนธรรมประเพณี การละเล่นของเล่น

การศึกษา เป็นต้น ซึ่งประเด็นที่จะสนทนาหรือซักถามในแต่ละหมู่บ้านจะเป็นประเด็นเดียวกันหรือไม่ ขึ้นอยู่กับบริบทของหมู่บ้าน ความรู้พื้นฐานและประสบการณ์ของกลุ่มผู้อาวุโสและกลุ่มเยาวชนที่ร่วมเรียนรู้ด้วยกัน ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้เลือกวิธีการอภิปรายกลุ่มย่อย มาช่วยในการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วย กล่าวคือ ผู้วิจัยได้ให้เยาวชนจัดกันเป็นกลุ่ม โดยแต่ละกลุ่มจะมีผู้อาวุโส 1 คน เมื่อสมาชิกในกลุ่มได้สนทนาและซักถามในประเด็นต่าง ๆ ครบแล้ว จะต้องส่งตัวแทนออกมาสรุปอภิปรายข้อมูลที่ได้ให้กับกลุ่มอื่น ๆ เพื่อที่จะเป็นการแลกเปลี่ยนข้อมูลกันภายในกลุ่มด้วย ในการเลือกใช้วิธีการนี้ทำให้ทุกคนได้มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น และความคิดของคนหนึ่งก็ไปกระตุ้นความคิดของอีกคนหนึ่งได้ อีกทั้งยังเป็นการย่นระยะเวลาในการสัมภาษณ์ และเป็นการวิเคราะห์ตรวจสอบข้อมูลไปพร้อม ๆ กันด้วย

3.4. การสำรวจ และการสอบถามข้อมูล วิธีการนี้ผู้วิจัยจะใช้การสำรวจและการตรวจสอบ หากเห็นว่า ข้อมูลบางส่วนขาดหายไป โดยการสำรวจสภาพความเป็นจริงของชุมชนในเรื่องครัวเรือน จำนวนประชากร สถานที่สำคัญของหมู่บ้าน แผนที่หมู่บ้าน กิจกรรมของหมู่บ้าน ส่วนการสอบถามข้อมูลผู้วิจัยจะสอบถามข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ซึ่งเป็นบุคคลที่ให้ข้อมูลที่เชื่อถือได้ในเรื่องประวัติชุมชน เหตุการณ์สำคัญ ๆ ที่ผ่านมา โดยผู้ให้ข้อมูลสำคัญเป็นกลุ่มบุคคลที่ชาวบ้านต่างให้การยอมรับ นับถือ และเป็นผู้ที่ให้ข้อมูลที่เที่ยงตรงเป็นจริง

3.5. เครื่องมือที่ใช้การวิจัย ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ผู้วิจัยใช้เครื่องมือที่สามารถใช้ในการรวบรวมข้อมูล ดังต่อไปนี้

3.5.1. ตัวผู้วิจัย เป็นเครื่องมือที่สำคัญที่เข้าไปในชุมชนเพื่อให้เข้าใจสิ่งที่จะศึกษาจากทัศนะของคนในชุมชน โดยการปรับตัวให้กลมกลืนกับวัฒนธรรมของชุมชนและแสดงให้เห็นบทบาทของผู้ที่แสวงหาความรู้จากชุมชน ไม่ว่าจะเป็นใช้ชีวิตในการกิน การแต่งตัว ความเป็นอยู่ที่ไม่แตกต่างจากชาวบ้านมากนัก และเข้าร่วมพิธีกรรมประเพณี กิจกรรมของชุมชนตลอดระยะเวลาที่เข้าไปศึกษาในหมู่บ้าน สร้างความสัมพันธ์กับคนในชุมชนแบบญาติพี่น้อง เพื่อนฝูง เพื่อให้เกิดความใกล้ชิดไว้วางใจ แล้วรับฟังข้อมูลต่าง ๆ ด้วยการแสดงออกซึ่งความจริงใจ ความเคารพในความคิดเห็นของคนในชุมชน โดยเฉพาะกลุ่มเยาวชนที่ผู้วิจัยต้องการจะศึกษา คือ ไม้วิพากษ์วิจารณ์หรือแสดงภูมิความรู้ในสิ่งที่คนในชุมชนพูด แต่ใช้วิธีซักถามเพิ่มเติมอย่างกระตือรือร้น และแสดงความคิดเห็นเท่าที่จำเป็นในการสร้างบรรยากาศในการสนทนา

3.5.2. การจัดเวทีสังเคราะห์ เพื่อให้ได้ข้อมูลชุมชนในด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นประวัติศาสตร์ชุมชน เหตุการณ์สำคัญๆ ที่เกิดขึ้น สิ่ง que เริ่มเกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆ การปรับตัวของชุมชน ทั้งนี้เพื่อเป็นการวิเคราะห์ชุมชน รวมถึงการวางแผนการดำเนินงาน กิจกรรมของกลุ่มเยาวชน โดย

ใช้กระบวนการในการจัดเวทีสัญจรเพื่อระดมความคิดเห็น แลกเปลี่ยนประสบการณ์ของคนสองรุ่น คือ ผู้อาวุโสกับเยาวชน

3.5.3. สื่อทางวิทยุชุมชน ผู้วิจัยได้อาศัยสื่อในการประชาสัมพันธ์การดำเนินงานตาม ขั้นตอนต่าง ๆ นำเสนอข้อมูลที่รวบรวมได้มาจากชุมชน ย้อนกลับคืนสู่ชุมชน โดยเยาวชนใน ชุมชนเองและสื่อยังเป็นสิ่งกระตุ้นให้เยาวชนมีการตื่นตัวในการรวมกลุ่มและยังเป็นการสร้าง กระบวนการเรียนรู้อีกแบบหนึ่งให้กับเยาวชน โดยการจัดอบรมนักจัดรายการวิทยุการรุ่นเยาว์ เพื่อให้ เยาวชนสามารถเป็นผู้จัดรายการวิทยุชุมชนได้ และเปิดโอกาสให้เยาวชนได้แสดงความรู้ ความสามารถให้กับคนในชุมชนได้รับทราบ ซึ่งมีช่วงรายการที่ชื่อว่า “เยาวชนศึกษา” เวลา 18.00 - 19.00 น. ที่วิทยุชุมชนคนเมืองห้วยป่า FM 90.25 MH ณ อาคารเอนกประสงค์บ้านวัดสันป่าสัก หมู่ที่ 6 อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน

3.5.4. การจดบันทึก เพื่อป้องกันการลืม และความคลาดเคลื่อนของข้อมูลในการเก็บ ข้อมูลในแต่ละวัน ทั้งนี้การจดบันทึกข้อมูลยังช่วยให้ผู้วิจัยสามารถตรวจสอบข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล และวางแผนการเก็บข้อมูลขั้นต่อไป

3.5.5. การบันทึกเสียง ใช้ในการบันทึกขณะที่มีการประชุม การจัดกิจกรรม การสนทนา การสัมภาษณ์ โดยใช้เครื่องบันทึกเสียง ซึ่งช่วยให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องและเที่ยงตรง ซึ่งการ บันทึกเสียงนี้ ผู้วิจัยได้นำไปใช้ในการลงไปจัดกิจกรรมให้เยาวชน และเก็บข้อมูลในชุมชนทุกครั้ง

3.5.6. กล้องวิดีโอ และกล้องถ่ายรูป โดยใช้ในการบันทึกภาพและเสียงบุคคล ภาพ ปรากฏการณ์ และกิจกรรมต่างๆ เพื่อนำมาประกอบการวิจัย

เพื่อให้ง่ายต่อความเข้าใจผู้วิจัยได้แสดงเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นรายกิจกรรมต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 2 แสดงเครื่องมือและวิธีการที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

กิจกรรม	เครื่องมือที่ใช้ในงานวิจัย	วิธีการรวบรวมข้อมูล
การลงพื้นที่เก็บข้อมูลต่างๆ	<ul style="list-style-type: none"> - การสังเกตแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ - เป็นรายบุคคล - เครื่องมือจดบันทึก 	<ul style="list-style-type: none"> - การสัมภาษณ์ - การสนทนา - การสังเกต
การทำความเข้าใจกับชุมชน	<ul style="list-style-type: none"> - แผนที่ทางความคิด (Mind Map) - เครื่องบันทึกเสียง - การจดบันทึก - เอกสารแนะนำโครงการฯ - จดหมายขอความอนุเคราะห์ - โทรศัพท์มือถือ 	<ul style="list-style-type: none"> - การสัมภาษณ์ - การสนทนา - การสังเกต
ค้นหาทีมเยาวชน	<ul style="list-style-type: none"> - โทรศัพท์มือถือ - เอกสารแนะนำโครงการฯ - สมุดรับสมัครทีมวิจัยเยาวชน - กระจายรูป - เครื่องเขียน - การประชุม - เด็กคิงเด็ก - การประชาสัมพันธ์จากผู้นำชุมชน โดยผ่านเสียงตามสาย - กล้องถ่ายรูป - เครื่องบันทึกเสียง - พบเด็กโดยบังเอิญ (น้องเฟิร์ส) 	<ul style="list-style-type: none"> - บันทึกภาพ - บันทึกเสียง - การสนทนา - การจดบันทึก - สื่อสารทางโทรศัพท์ เช่น การโทรนัดหมาย ล่วงหน้า การโทรเตือนก่อนลงพื้นที่ - การให้คำปรึกษาแก่เยาวชนทั้งเรื่องของการเรียน การคบเพื่อน เรื่องครอบครัว และเรื่องความรัก

ตารางที่ 2 แสดงเครื่องมือและวิธีการที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล (ต่อ)

กิจกรรม	เครื่องมือที่ใช้ในงานวิจัย	วิธีการรวบรวมข้อมูล
การสร้าง กระบวนการเรียนรู้ ของเยาวชนต่อวิถีการ เปลี่ยนแปลงชุมชน เกษตร	<ul style="list-style-type: none"> - การจัดเวทีสัญจรในพื้นที่เป้าหมาย - สันทนาการและเกมส์ต่าง ๆ - เครื่องฉาย LCD - VCD เรื่องลำน้ำสาร - กระบวนการสุนทรียสนทนา (ผ่อนพัก ตระหนักรู้) 	<ul style="list-style-type: none"> - แผนที่ทางความคิด - เสียงสะท้อนจากคนทั้ง 2 รุ่น คือทั้งเด็กและผู้ใหญ่ ในชุมชนที่มีต่อกิจกรรม - การนำเสนองานของ เยาวชน
การติดตามผลงาน และการประเมินผล	<ul style="list-style-type: none"> - การจัดเวทีสรุปการทำงาน - การสนทนากลุ่ม - การประชุมกลุ่มย่อย - กระบวนการ AAR 	<ul style="list-style-type: none"> - การสัมภาษณ์ - การสนทนา - การสังเกต

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลนั้น ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลตามขั้นตอนและวิธีการ ดังนี้

4.1. ข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เป็นข้อมูลเบื้องต้นสำหรับทำการศึกษาและเป็นแนวทางในการเก็บข้อมูลภาคสนาม ได้แก่ รายงาน งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการเรียนรู้วิถีการเปลี่ยนแปลงชุมชน การปรับตัว ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ

4.2. ผู้วิจัยเริ่มเข้าไปศึกษาชุมชน โดยผ่านการเรียนในกระบวนการศึกษาชุมชน ของ ผศ. ดร. อารณ์ โภกาสพัฒนกิจ ซึ่งมีการลงพื้นที่ไปศึกษาชุมชนจริง ๆ ทำให้ผู้วิจัยได้ผู้วิจัยได้มีโอกาสไปเข้าร่วมในการจัดเวทีชาวบ้านในโครงการวิจัยเรื่อง “กระบวนการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติลำน้ำแม่สานอย่างมีส่วนร่วม” ในพื้นที่ตำบลป่าสัก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน ซึ่งได้รับการสนับสนุนทุนวิจัย จากสำนักกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) โดยการนำของพระมหานิเวศน์ พ่อหลวงอุทัย พิงคะสัน และแม่หลวงภักจินดา ดังกาฟ้า ในการเข้าร่วมเวทีครั้งนี้ทำให้ผู้วิจัยได้พบกับบุคคลจากหลาย ๆ หน่วยงาน เช่น กรมชลประทาน องค์การบริหารส่วนตำบล พัฒนาชุมชน ผู้นำชุมชนชาวบ้าน เป็นต้น การลงพื้นที่ครั้งแรกนี้ทำให้ผู้วิจัยรู้ว่า ถ้าต้องการที่จะศึกษาชุมชนนั้นจะเข้าไปขอความอนุเคราะห์และความร่วมมือกับใครบ้าง ซึ่งผู้วิจัยมีความเข้าใจและตระหนักอยู่เสมอว่า การเข้าไปศึกษาชุมชนอย่างถูกต้อง การกำหนดบทบาทที่เหมาะสมของนักวิจัยที่อยู่ในชุมชน และการสร้าง

ความไว้วางใจให้เกิดขึ้นในหมู่บ้านเป็นเงื่อนไขสำคัญของการดำเนินการวิจัยในขั้นต่อ ๆ ไป โดยเฉพาะการเก็บข้อมูล ซึ่งผู้วิจัยได้วางแผนในการดำเนินงานตามขั้นตอน ดังนี้

4.2.1. สร้างความสัมพันธ์และปรับตัวให้เข้ากับชุมชน ดังได้กล่าวมาแล้วว่า ความไว้วางใจของชาวบ้านต่อตัวผู้วิจัยเป็นเงื่อนไขสำคัญของการดำเนินการวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งจะทำได้ ข้อมูลที่เจาะลึก ไม่บิดเบือนความจริง และน่าเชื่อถือมากที่สุด ผู้วิจัยเลือกที่จะสร้างความสัมพันธ์ โดยการสื่อสารกับชุมชนโดยผ่านทางผู้นำชุมชน ผู้นำหมู่บ้าน ได้แก่ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล ผู้อาวุโส ผู้ปกครอง โดยผ่านการประชาสัมพันธ์ใช้เสียงตามสายภายในหมู่บ้าน ซึ่งผู้วิจัย ได้เข้าไปแนะนำตัวขอความอนุเคราะห์ ทำความเข้าใจและขอความร่วมมือในการมาศึกษาวิจัยในเรื่องกระบวนการเรียนรู้ของเยาวชนต่อวิถีการเปลี่ยนแปลงชุมชน โดยชี้แจงวัตถุประสงค์ในการดำเนินงานกับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องรับทราบเป็นรายหมู่บ้าน ซึ่งบุคคลเหล่านี้ได้แนะนำรายละเอียดพื้นที่และให้ความช่วยเหลือในการศึกษาบริบทเบื้องต้นของชุมชน ทำให้ได้ทราบรายละเอียดต่าง ๆ ทางด้านภูมิศาสตร์และประวัติศาสตร์ของพื้นที่พอสมควรทั้งในเรื่องการรวมกลุ่มของเยาวชนซึ่งจะเป็นแนวทางในการค้นหากลุ่มเป้าหมายของการวิจัยครั้งนี้

4.2.2. การค้นหาแกนนำเยาวชน เข้าร่วมเป็นทีมวิจัยและเข้าร่วมกิจกรรม การศึกษาค้นคว้ากลุ่มเป้าหมายหลักที่ทำการศึกษา คือ กลุ่มเยาวชนที่มีการรวมกลุ่ม รวมตัวกันทำกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งที่ได้การจัดตั้งขึ้นอย่างเป็นทางการ และกลุ่มที่มีอยู่ดั้งเดิม และกลุ่มที่ไม่เป็นทางการในชุมชน โดยก่อนที่ผู้วิจัยจะเข้าไปทำการศึกษาในระดับกลุ่มนั้น ผู้วิจัยได้ทำการค้นหาข้อมูลของกลุ่มต่าง ๆ ที่มีเยาวชนเข้าไปมีส่วนร่วมอยู่ด้วยว่ามีกลุ่มใดบ้าง ในชุมชนมีการจัดตั้งกลุ่มเยาวชนหรือไม่ โดยเข้าไปสอบถามผู้นำหมู่บ้านดังที่ได้กล่าวมาข้างต้น จึงได้แนะนำและบอกชื่อบุคคลที่เป็นประธานของกลุ่มเยาวชน เบอร์โทรศัพท์ ตลอดจนที่อยู่ว่าอยู่บริเวณใดบ้าง จึงทำให้ผู้วิจัย มีความสะดวกในเรื่องการพบและนัดหมายประธานกลุ่ม จากนั้นผู้วิจัยได้ติดต่อและนัดหมายกับประธานกลุ่มก่อนที่จะเข้าไปศึกษา เพื่อให้ประธานกลุ่มได้มีเวลาในการจัดหาข้อมูล และช่วงเวลาที่สะดวกในการให้ข้อมูล

4.2.3. การจัดกิจกรรมเวทีสัญจร เพื่อให้เยาวชนเรียนรู้วิถีการเปลี่ยนแปลงของชุมชนตนเอง เพื่อเป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการจัดเวทีสัญจร ซึ่งได้แบ่งข้อมูลออกเป็น 2 ส่วนคือ ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับบริบททางกายภาพ บริบททางสังคมของชุมชนและข้อมูลมีเจาะตามประเด็นการเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ ข้อมูลจะได้จากการสังเกต การสัมภาษณ์ ทั้งแบบที่มีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วมตลอดเวลาที่เข้าไปศึกษาชุมชน ซึ่งการจัดเวทีสัญจรในแต่ละครั้งผู้วิจัยและทีมวิจัยเยาวชนจะเตรียมประเด็นคำถามไป และเก็บข้อมูลต่างๆ ที่ได้นอกเหนือจากประเด็นคำถามไปด้วย ดังนั้นเมื่อได้ข้อมูลมาผู้วิจัยจึงได้เริ่มแยกแยะข้อมูลจากบันทึกของการจัดเวทีสัญจรในแต่ละครั้ง

เป็นหมวดหมู่ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย พร้อมเริ่มเขียนบริบทของชุมชนตามที่ได้รับข้อมูลและจากการจัดเวทีสัญจร

4.2.4. การเพิ่มเติมข้อมูล เมื่อเริ่มเข้าสู่ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ ผู้วิจัยได้รวบรวมวิเคราะห์เชื่อมโยง สรุปข้อมูลเพื่อเขียนรายงาน ได้พบว่ายังขาดรายละเอียดข้อมูลบางส่วน จึงต้องเก็บข้อมูลเพิ่มเติมเป็นระยะตลอดช่วงของการเขียนรายงานการวิจัย เพื่อเก็บข้อมูลบางส่วนที่ยังขาดตกบกพร่องหรือตรวจสอบข้อมูลบางส่วน เพื่อให้ผลการวิจัยออกมาเป็นข้อมูลที่ถูกต้องและสมบูรณ์ที่สุด

5. การตรวจสอบข้อมูล

ผู้วิจัยใช้วิธีการตรวจสอบโดยการสัมภาษณ์ การสังเกตอย่างมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม ในการทำกิจกรรมร่วมกับกลุ่มเยาวชน โดยการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) โดยพิจารณาจาก เวลา สถานที่ และบุคคล เป็นสิ่งที่นักวิจัยเชิงคุณภาพจำเป็นต้องตรวจสอบข้อมูล การตรวจสอบข้อมูลในการวิจัยต้องกระทำพร้อม ๆ กันกับที่เก็บข้อมูล เป็นการตรวจสอบทันทีในสนามเพราะการตรวจสอบข้อมูลในสนามเป็นการเริ่มทำแบบฝึกหัดทางความคิด ทำให้ทราบว่าข้อมูลที่ได้นั้นเป็นความจริงหรือไม่มากนักน้อยเพียงใด จนแน่ใจว่าข้อมูลนั้นเป็นความจริงมากที่สุด

สำหรับการตรวจสอบข้อมูลโดยอาศัยวิธีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า โดยตรวจสอบข้อมูลจากแหล่งข้อมูลบุคคลที่ต่างกัน สถานที่ต่างกัน และเวลาที่ต่างกัน ซึ่งจากการเก็บข้อมูลภาคสนามจากผู้นำหมู่บ้าน ทั้ง กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล ผู้อาวุโส ปราชญ์ชุมชน พระ อดีตกลุ่มหนุ่มสาว ผู้ปกครองเยาวชน กลุ่มแกนนำเยาวชน พี่เลี้ยงนักวิจัยจากศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อชุมชน คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ซึ่งการสัมภาษณ์บุคคลในแต่ละประเด็นเพียงครั้งเดียวหรือคนเดียว ข้อมูลอาจคลาดเคลื่อนได้ ดังนั้นผู้วิจัยจึงนำวิธีการตรวจสอบแบบสามเส้ามาใช้เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องตรงความเป็นจริงมากที่สุด ยกตัวอย่างเช่น การสัมภาษณ์ผู้อาวุโสจากการจัดเวทีสัญจร จะเชิญผู้อาวุโสอย่างน้อย 5 ท่าน เพราะจะทำให้ได้ข้อมูลครบถ้วนข้อมูลใดที่ขาดตกบกพร่องท่านก็จะช่วยกันเพิ่มเติม หลังจากที่ได้ข้อมูลจากเวทีแล้ว ก็จะสัมภาษณ์ผู้ใหญ่บ้าน พระ หรือคนในชุมชนว่ามีความสอดคล้องหรือขัดแย้งกันอย่างไร หรือสัมภาษณ์ซ้ำอีกครั้งแต่ต่างสถานที่ เวลา ซึ่งข้อมูลที่ได้จะเพิ่มเติมเนื้อหาสนับสนุนบทบาท ให้มีความสอดคล้องและมีความน่าเชื่อถือ

6. การวิเคราะห์ข้อมูล

เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา (Descriptive analysis) และการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content analysis) โดยการจัดหมวดหมู่ ข้อมูลที่ได้จากการจัดเวทีสัญจร การประชุม การปฏิบัติ ร่วมกัน เพื่อเชื่อมโยงกับแนวความคิด และงานวิจัยอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้สามารถอธิบายถึง ขั้นตอนของกระบวนการพัฒนาการเรียนรู้ และอธิบายถึงปัจจัยเงื่อนไขของเยาวชน ต่อวิธีการ เปลี่ยนแปลงชุมชนเกษตร รวมทั้งเชื่อมโยงหาความสัมพันธ์ของข้อมูล (Successive Approximation) ให้สามารถนำไปสู่ความเข้าใจต่อการดำรงอยู่ การเปลี่ยนแปลงของปรากฏการณ์ ที่ศึกษา หาแบบแผนภายใต้บริบทสังคม วัฒนธรรมที่ศึกษา และทำความเข้าใจกับความหลากหลาย ของข้อมูลที่นำมา แยกแยะเงื่อนไขและปัจจัยเพื่ออธิบายสาเหตุที่เกิดขึ้น การดำรงอยู่และการการ เปลี่ยนแปลงของปรากฏการณ์ที่ศึกษาในการวิเคราะห์ข้อมูลของผู้วิจัยโดยอาศัยวิธีการตีความ สรุป ความ ที่ได้จากการรวบรวมข้อมูลประเด็นต่าง ๆ ที่ผู้วิจัยได้พบประสบจากการดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยได้กระทำการวิเคราะห์ข้อมูลไปพร้อม ๆ กับการเก็บข้อมูลตลอดระยะเวลาที่ ดำเนินการศึกษา ทำให้ผู้วิจัยทราบว่าข้อมูลด้านใดยังขาดและต้องเก็บเพิ่มเติม ประเด็นในการศึกษา ครั้งนี้ เป็นเรื่องของการสร้างกระบวนการเรียนรู้ของเยาวชนต่อวิธีการเปลี่ยนแปลงชุมชนเกษตร ซึ่ง ผู้วิจัยจะต้องมองปรากฏการณ์จากอดีตมาเป็นลำดับ เพื่อจะให้เห็นภาพการเปลี่ยนแปลงหรือการ ปรับตัวได้ชัดเจนแล้วนำมาวิเคราะห์หาความสัมพันธ์ โดยใช้บริบทชุมชนเป็นฉากของปรากฏการณ์ มีองค์ประกอบ เหตุการณ์ เงื่อนไขและปัจจัยอะไรทั้งภายในภายนอกชุมชนที่เป็นตัวจุดรั้งหรือ ผลักดันให้เกิดปรากฏการณ์นั้น ๆ และเปลี่ยนข้อมูลให้เป็นแนวคิดและเปลี่ยนแนวคิดให้เป็นแบบ แผนความสัมพันธ์ โดยการเชื่อมโยงตีความและสร้างข้อสรุปจากข้อมูลทั้งหมด